

VU Research Portal

Case note: Hoge Raad (Ontbrekende processtukken in cassatieprocedure III)

Borgers, M.J.

2011

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Borgers, M. J., (2011). *Case note: Hoge Raad (Ontbrekende processtukken in cassatieprocedure III)*, No. 495, Jun 28, 2011. (Nederlandse jurisprudentie; Vol. 2011).

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Annotatie NJ 2011, 495: ontbrekende processtukken in cassatieprocedure III

HR 28 juni 2011, nr. 09/03065, NJ 2011, 495

M.J. Borgers

1. Op grond van artikel IV lid 3 van het Procesreglement van de Strafkamer van de Hoge Raad (*Stcrt.* 2008, 147) dient een raadsman die bevindt dat de processtukken niet volledig zijn, zich tijdig – dat wil zeggen: binnen de termijn voor het indienen van de cassatieschriftuur – schriftelijk tot de rolraadsheer te wenden met een verzoek om aanvulling, alvorens over die onvolledigheid te klagen in een cassatiemiddel. Dit voorschrift is relevant in twee situaties, zo geeft de Hoge Raad in overweging 3.3 van het hierboven afgedrukte arrest aan. Allereerst betreft het de situatie waarin de raadsman niet beschikt over een afschrift van alle of bepaalde processtukken. De oorzaak daarvan kan erin zijn gelegen – daar wijst de Hoge Raad op – dat de strafadministratie van de Hoge Raad heeft verzuimd (tijdig) die stukken aan de raadsman toe te zenden. Maar de reden daarvoor kan ook zijn – dat noemt de Hoge Raad niet – dat de raadsman de griffier van de Hoge Raad niet op de voet van artikel IV lid 1 Procesreglement (voldoende gespecificeerd; zie nader onder 5) heeft verzocht om een afschrift toe te zenden. Ten tweede gaat het om de situatie dat bepaalde processtukken zich niet bevinden in het (originele) dossier, zoals dat aan de Hoge Raad is gezonden. In dat geval ligt de oorzaak van het ontbreken van één of meer processtukken bij de griffie van het gerecht dat de bestreden uitspraak heeft gewezen. Maar ook dan geldt dat klachten over de onvolledigheid van het dossier alleen succesvol kunnen zijn indien de raadsman zich tijdig tot de rolraadsheer heeft gewend. Die verantwoordelijkheid van de raadsman is eerst in HR 17 juni 2008, *NJ* 2008, 360 aanvaard en wordt in de hierboven afgedrukte uitspraak nog eens bevestigd (zie over deze omslag in de rechtspraak de noot onder HR 27 januari 2009, *NJ* 2009, 148).

2. In zijn conclusie in de hierboven afgedrukte zaak leidt A-G Knigge uit enkele arresten af dat de Hoge Raad soms afwijkt van ‘de harde lijn’, dat wil zeggen: van de tamelijk strikte toepassing van artikel IV lid 3 Procesreglement zoals die met name naar voren komt in HR 27 januari 2009, *NJ* 2009, 148 m.nt. M.J. Borgers en HR 7 juli 2009, *NJ* 2009, 389 m.nt. M.J. Borgers. In de ogen van Knigge is de Hoge Raad niet geheel koersvast, reden waarom hij aandringt op een verduidelijking van die koers van de zijde van de Hoge Raad. Nu kan men erover twisten of de rechtspraak van de Hoge Raad tot nu toe niet geheel consistent is. Veeleer meen ik in althans twee van de drie door Knigge genoemde arresten verfijningen – en geen afwijkingen – te ontwaren in de wijze waarop de Hoge Raad toepassing geeft aan artikel IV lid 3 Procesreglement. Die discussie kan evenwel achterwege worden gelaten. De Hoge Raad heeft kennelijk (mede) in de conclusie van A-G Knigge aanleiding gevonden om uiteen te zetten op welke wijze artikel IV lid 3 Procesreglement dient te worden verstaan en toegepast. Enkele elementen van deze voor de praktijk instructieve uiteenzetting van de Hoge Raad verdienen, mede in het licht van andere recente uitspraken van de Hoge Raad, nadere aandacht.

3. Artikel IV lid 3 Procesreglement schept verplichtingen voor de raadsman ‘die bevindt dat de processtukken niet volledig zijn’. De vraag die daarbij rijst, is hoe ver de verantwoordelijkheid van de raadsman

strekt om na te gaan of de processtukken, zoals die zijn toegezonden *aan de Hoge Raad*, volledig zijn. Vloeit uit artikel IV lid 3 Procesreglement voort dat de raadsman telkens moet nagaan of het dossier zoals dat zich bij de Hoge Raad bevindt, compleet is? Of gaat het er ‘slechts’ om – zoals de tekst van artikel IV lid 3 Procesreglement ook suggereert – dat alleen een raadsman die daadwerkelijk constateert dat een processtuk dat voor de behandeling van de zaak in cassatie relevant is, geen onderdeel uitmaakt van het dossier waarover hij – bijvoorbeeld in verband met de behandeling van de zaak in feitelijke instantie – reeds beschikt, of van de aan hem door de griffie van de Hoge Raad toegezonden afschriften, zich (eerst) tot de rolraadsheer dient te wenden?

Het antwoord op deze vraag ligt reeds besloten in HR 13 juli 2010, *LJN* BJ8676. In deze zaak wordt erover geklaagd dat het gerechtshof niet heeft gerespondeerd op een betrouwbaarheidsverweer. De Hoge Raad constateert dat de pleitnota ontbreekt in het dossier en dat dit verzuim blijkt bij het gerechtshof ingewonnen informatie niet meer kan worden hersteld. Om die reden acht de Hoge Raad het middel gegrond. A-G Knigge acht dat oordeel niet goed verenigbaar met HR 7 juli 2009, *NJ* 2009, 389 m.nt. M.J. Borgers. Dat de Hoge Raad in *LJN* BJ8676 niet ingaat op artikel IV lid 3 Procesreglement is naar mijn mening evenwel goed verklaarbaar. Er is namelijk een belangrijk verschil aan te wijzen tussen de beide arresten. Anders dan in de zaak die tot het arrest van 7 juli 2009 heeft geleid, wordt in deze zaak niet afzonderlijk geklaagd over het ontbreken van de pleitnota. Het is daarom goed mogelijk dat de raadsman die het middel heeft geformuleerd, is afgegaan op zijn eigen dossier (waarin de pleitnota zich wel bevond), en om die reden zich er niet bewust van is geweest dat de processtukken – zoals die zich bevonden in het bij de Hoge Raad aanwezige dossier – niet volledig waren. In de zaak die heeft geleid tot het arrest van 7 juli 2009, was de raadsman zich daar wel degelijk van bewust gelet op het feit dat hij daar ook (afzonderlijk) in een cassatiemiddel over klaagde. Nu een verzoek aan de rolraadsheer achterwege was gebleven, vond de Hoge Raad daarin aanleiding om de klacht over het ontbreken van de pleitnota alsmede de daarmee samenhangende klacht over het niet-gemotiveerd passeren van een in die pleitnota opgenomen uitdrukkelijk onderbouwd standpunt te verwerpen. Men kan de arresten van 7 juli 2009 en 13 juli 2010 dan ook niet op één lijn stellen. Veeleer kan in het arrest van 13 juli 2010 een verfijning of, zo men wil, een verduidelijking worden gelezen, die erop neerkomt dat alleen indien voor de Hoge Raad bij de beoordeling van de cassatiemiddelen buiten twijfel staat dat de raadsman zich ervan bewust was – of zonder meer bewust moet zijn geweest – dat een processtuk ontbrak, van de raadsman mocht worden verlangd om zich overeenkomstig artikel IV lid 3 Procesreglement tijdig tot de rolraadsheer te wenden. Ik zie dan ook geen aanleiding om van de raadsman die (bijvoorbeeld vanwege de bijstand in feitelijke aanleg) reeds over het dossier beschikt, te verlangen dat hij overgaat tot het opvragen van afschriften van de bij de Hoge Raad aanwezige processtukken (op de voet van artikel IV lid 1 Procesreglement), om deze aan de hand van het eigen dossier te controleren op volledigheid.

In de hierboven afgedrukte uitspraak kan men een bevestiging lezen dat het arrest van 13 juli 2010 op deze wijze moet worden geïnterpreteerd. Het gaat erom, zo blijkt uit overweging 3.5.1, dat in cassatie niet rauwelijks over het ontbreken van processtukken wordt geklaagd. Artikel IV lid 3 Procesreglement staat er niet aan in de weg – ook al wordt op onderdelen de verantwoordelijkheid van de raadsman ter zake van de volledigheid van het dossier stevig aangezet (vgl. de slotzin van overweging 3.3, de tweede volzin van overweging 3.5.3 alsmede overweging 3.6) – dat ‘inhoudelijke’ klachten – klachten die ertoe strekken dat er sprake is van schending van het recht of verzuim van vormen, anders dan het niet zijn nageleefd van artikel 434 lid 1 Sv – worden aangevoerd. Wanneer dergelijke klachten worden aange-

voerd, mag immers worden verondersteld dat de steller van het middel de beschikking heeft gehad over de daarvoor relevante processtukken. Van een raadsman 'die bevindt dat de processtukken niet volledig zijn', is dan – in principe – geen sprake.

4. 'In principe', want onder omstandigheden ligt het genuanceerder, of wellicht moet men zeggen: gecompliceerder. Allereerst verdient de afbakening tussen een middel waarin wordt geklaagd over het ontbreken van een processtuk, en een middel met een 'inhoudelijke' klacht aandacht. In overweging 3.7.a maakt de Hoge Raad duidelijk dat een klacht van de strekking dat een verkorte uitspraak op de voet van artikel 365a lid 2 Sv niet is aangevuld met bewijsmiddelen – op zich toch een 'inhoudelijke' klacht omtrent het verzuim van een vormvoorschrift –, wordt aangemerkt als een klacht over het ontbreken van een processtuk. Dat roept de vraag op of ook in andere situaties 'inhoudelijke' klachten moeten worden opgevat als klachten omtrent het ontbreken van processtukken. Te denken valt aan een klacht van de strekking dat geen proces-verbaal van de terechtzitting is opgemaakt. Is dat een klacht omtrent de schending van artikel 326 Sv of moet dat worden opgevat als een klacht omtrent het ontbreken van een processtuk? In HR 7 juni 2011, *LJN* BQ3181 en HR 7 juni 2011, *LJN* BQ3183 lijkt de Hoge Raad voor de laatstgenoemde benadering te kiezen. Dat betekent dat de in overweging 3.7.a opgenomen categorie middelen die moeten worden opgevat als klacht over een ontbrekend processtuk, ruimer is dan alleen de klacht omtrent het ontbreken van de aanvulling met bewijsmiddelen. Ook de hierna te bespreken overweging 4.4 geeft daarvan blijk, nu daarin ook de klacht omtrent het ontbreken van de weerlegging van een bewijsverweer in de aanvulling – met een verwijzing naar overweging 3.7.a – wordt aangemerkt als een klacht over een ontbrekend processtuk.

Vervolgens kan erop worden gewezen dat niet de letter, maar de strekking van de klacht bepalend is. Dat blijkt ook uit de eerste volzin van overweging 3.7.b in de hierboven afgedrukte zaak: het gaat om middelen 'die neerkomen op klachten over het ontbreken van processtukken'. Daardoor kunnen onder omstandigheden middelen waarin naar de letter niet wordt geklaagd over het ontbreken van een processtuk, ongegrond worden bevonden omdat een tijdig verzoek aan de rolraadsheer achterwege is gebleven. Onder middelen 'die neerkomen op klachten op het ontbreken van processtukken' begrijpt de Hoge Raad ook een middel met daarin de klacht dat niet is gerepondeerd op een in een pleitnota opgenomen uitdrukkelijk onderbouwd standpunt, indien tegelijkertijd een middel wordt aangevoerd waarin wordt geklaagd over het ontbreken van de pleitnota in het dossier (zie HR 7 juli 2009, *NJ* 2009, 389 m.nt. M.J. Borgers). Zou in een dergelijk geval uitsluitend zijn geklaagd over het niet-responderen, dan zou geen aanleiding hebben bestaan te veronderstellen dat de steller van het middel zich bewust is van het ontbreken van de pleitnota en zou bij de beoordeling van die klacht artikel IV lid 3 Procesreglement geen rol spelen (zie het reeds besproken arrest van 13 juli 2010). (Dat zou mogelijk alleen anders liggen – zo geeft A-G Knigge in onderdeel 4.9 van zijn conclusie in de hierboven afgedrukte zaak aan – indien het evident is dat die 'inhoudelijke' klacht uit de lucht is gegrepen en geen ander doel heeft dan het aan de orde stellen van het ontbreken van een processtuk. Het komt mij voor dat men niet eenvoudig kan vaststellen dat van een dergelijke schijnconstructie sprake is.)

Voorts valt te wijzen op de beoordeling van het derde middel in de hierboven afgedrukte zaak. Daaruit blijkt dat de Hoge Raad niet alleen de klacht dat het gerechtshof heeft verzuimd de gebezigde bewijsmiddelen op te nemen in een aanvulling op het verkorte arrest, maar ook de klacht dat het gerechtshof niet heeft gerepondeerd op een bewijsverweer, rekent tot de klachten over ontbrekende

processtukken. Immers, zo overweegt de Hoge Raad in 4.4, de verwerping van dat verweer mag worden opgenomen in de aanvulling op het verkorte arrest, zodat de raadsman zich eerst tot de rolraadsheer had moeten wenden vanwege het ontbreken van deze aanvulling. Wat de Hoge Raad daarbij niet duidelijk maakt, is of deze beslissing is ingegeven vanwege de samenhang met het tweede middel, waarin wordt geklaagd over het ontbreken van de aanvulling op het verkorte arrest. Anders gezegd: zou de Hoge Raad op dezelfde wijze hebben geoordeeld indien uitsluitend zou zijn geklaagd over het niet-responderen op het bewijsverweer? Afgaande op overweging 3.7.b zou hier de lijn van HR 7 juli 2009, *NJ* 2009, 389 m.nt. M.J. Borgers en HR 13 juli 2010, *LJN* BJ8676 moeten worden doorgetrokken, en dan dient de zojuist opgeworpen vraag mijns inziens negatief worden beantwoord. Maar gegeven het feit dat de tekst van overweging 4.4 vervolgens geen enkel voorbehoud bevat, sluit ik niet uit dat de Hoge Raad tot een positieve beantwoording zou komen. Dat zou betekenen dat – behoudens het geval dat het gerechtshof direct een volledig uitgewerkt (Promis)arrest wijst – de raadsman in al die gevallen waarin hij wil klagen over het niet-responderen op een verweer omtrent het bewijs (waaronder ook begrepen een rechtmatigheidsverweer), is gehouden te controleren of de aanvulling op het verkorte arrest zich bevindt bij de stukken die aan de Hoge Raad zijn toegezonden. Dat zou dan ook gelden indien hij zelf reeds over de aanvulling op het verkorte arrest beschikt (en voor hem dus geen aanleiding bestaat om de volledigheid van de processtukken na te lopen). Indien dit hetgeen is dat de Hoge Raad voor ogen staat, lijkt mij dat een onwenselijke uitkomst. De raadsman wordt dan een verantwoordelijkheid in de schoenen geschoven, waarvoor geen goede grond bestaat. Zie daarover mijn opmerkingen onder HR 7 juli 2009, *NJ* 2009, 389. Ik houd het er daarom liever op dat in de hierboven afgedrukte zaak het lot van het derde middel is ingegeven door het feit dat de raadsman met het tweede middel kenbaar heeft gemaakt zich bewust te zijn van het ontbreken van de aanvulling op het verkorte arrest.

Van belang in dit verband is nog dat de Hoge Raad een zekere marge heeft om de strekking van een in een cassatiemiddel opgenomen klacht te duiden. Of een middel nu bedoelt te klagen over een ontbrekend processtuk, dan wel een ‘inhoudelijke’ klacht aan de orde stelt, is soms een kwestie van interpretatie. Illustratief is de rechtspraak waarin de klacht aan de orde is dat het gerechtshof voor het bewijs een verklaring van de medeverdachte heeft gebezigd, terwijl die verklaring geen onderdeel uitmaakt van het dossier in de strafzaak tegen de verdachte. Die klacht kan worden opgevat als een klacht die ertoe strekt dat een processtuk ontbreekt (in die zin HR 16 november 2010, *LJN* BN0036; vlg. ook HR 16 november 2010, *LJN* BN0043), maar dezelfde klacht kan onder omstandigheden ook worden verstaan als een klacht dat het gerechtshof gebruik heeft gemaakt van een bewijsmiddel dat niet overeenkomstig artikel 301 lid 4 Sv tijdens het onderzoek ter terechtzitting is voorgehouden (vgl. HR 12 april 2011, *LJN* BN4351). Ook over het antwoord op de vraag of er nu wel of geen processtuk ontbreekt, kan soms verschillend worden gedacht (vgl. de welwillende conclusie van A-G Vegter tegenover het strenge oordeel van de Hoge Raad in HR 7 juni 2011, *LJN* BQ3181 en HR 7 juni 2011, *LJN* BQ3183).

5. Het vorenstaande maakt duidelijk dat ook met de nadere uiteenzetting die de Hoge Raad in de hierboven afgedrukte uitspraak geeft, het nog niet zo eenvoudig is om de categorie klachten af te bakenen die nopen tot het, voorafgaand aan het indienen van de cassatieschriftuur, richten van een verzoek aan de rolraadsheer overeenkomstig artikel IV lid 3 Procesreglement. Op zich heeft de Hoge Raad tamelijk duidelijke richtsnoeren geformuleerd, maar wanneer men de casuïstiek erbij betreft, wordt de complexiteit zichtbaar. Het onderscheid tussen de situatie waarin de raadsman zich wel tot de rolraadsheer

heeft te wenden en de situatie waarin dat niet van hem wordt verwacht, blijkt vrij subtiel te zijn en ook niet in alle opzichten even helder. Ook klachten die niet uitsluitend en alleen klagen over het ontbreken van een processtuk, kunnen onder omstandigheden wel als zodanig worden aangemerkt. Op die mogelijkheid dient de raadsman die in cassatie optreedt, bedacht te zijn. Een raadsman die het zekere voor het onzekere wil nemen, doet er daarom verstandig aan te verifiëren of de processtukken die voor de beoordeling van de in te dienen middelen relevant zijn, zich bij de Hoge Raad bevinden. Daarbij verdient opmerking dat een raadsman zich niet kan indekken door een afschrift van de relevante processtukken aan de cassatieschriftuur te hechten. Het is immers voor de Hoge Raad niet controleerbaar, indien het origineel blijkt te ontbreken in het dossier, of dat afschrift overeenkomstig het origineel is (vgl. onderdeel 4 van de conclusie van A-G Knigge voor HR 15 december 2009, *LJN* BK0679). Het is tevens nuttig erop te wijzen dat de raadsman niet automatisch afschriften ontvangt van de processtukken zoals die door de griffie van het gerecht dat de bestreden uitspraak heeft gewezen, naar de Hoge Raad zijn gezonden. Op grond van artikel IV lid 1 dient de raadsman daartoe een schriftelijk verzoek te richten aan de griffie van de Hoge Raad. De griffie verstrekt dan een afschrift van de zogeheten kernstukken, dat wil zeggen de uitspraken en de processen-verbaal van de zittingen in de feitelijke instantie(s). Met betrekking tot andere processtukken dient afzonderlijk om een afschrift te worden verzocht. Hierdoor heeft de raadsman niet zonder meer inzicht welke stukken zich bij de Hoge Raad bevinden, terwijl – zie overweging 3.4 in de hierboven afgedrukte uitspraak – de raadsman ook ten aanzien van die niet-kernstukken gehouden is zich tot de rolraadsheer te wenden indien hij bevindt dat een dergelijk processtuk ontbreekt. Zo nodig zal de raadsman daarom gebruik moeten maken van de bevoegdheid om ter griffie kennis te nemen van de processtukken (artikel IV lid 2 Procesreglement).

6. Om het beeld compleet te maken, moet er ook op worden gewezen dat de Hoge Raad zich weliswaar tamelijk streng opstelt door consequent toepassing te geven aan artikel IV lid 3 Procesreglement, maar tegelijkertijd de raadsman op sommige punten ook wel weer tegemoet komt. Indien de rechter die in laatste feitelijke instantie de zaak heeft behandeld, reeds zelf aangeeft dat een bepaald processtuk ontbreekt in het dossier, wordt niet van de raadsman verwacht dat hij zich tot de rolraadsheer wendt (dat kan worden afgeleid uit HR 7 april 2009, *LJN* BG6558, HR 30 juni 2009, *NJ* 2009, 367, HR 1 september 2009, *LJN* BI5727 en HR 22 december 2009, *LJN* BG4412). Dit ligt uiteraard ook voor de hand. Een voortvarende behandeling van het cassatieberoep is er dan juist niet mee gediend dat men van de raadsman zou vereisen dat hij attendeert op het ontbreken van een processtuk. Voorts geeft de Hoge Raad soms blijk van een pragmatische aanpak. In HR 19 januari 2010, *LJN* BK3390 beroept de Hoge Raad zich *niet* op artikel IV lid 3 Procesreglement in een zaak waarin vanwege een wisseling van raadsman onduidelijkheid is ontstaan of de raadsman die in hoger beroep is opgetreden, wel of geen gebruik heeft gemaakt van een pleitnota. De Hoge Raad kiest er in deze zaak voor om zelf inlichtingen in te winnen bij het gerechtshof, kennelijk omdat het voor de in de cassatiefase optredende raadsman lastig te beoordelen was of het dossier nu wel of niet incompleet was. Ook kan erop worden gewezen dat de Hoge Raad al vrij snel – zonder strenge eisen te stellen aan de inkleding van het verzoek – aanneemt dat de raadsman zich overeenkomstig artikel IV lid 3 Procesreglement tot de rolraadsheer heeft gewend. Zo wordt in HR 25 januari 2011, *NJ* 2011, 63 een verzoek aan de griffie van de Hoge Raad om na te gaan of een bepaald document zich bevindt bij de stukken die aan de Hoge Raad zijn toegezonden, opgevat als een verzoek aan de rolraadsheer als bedoeld in artikel IV lid 3 Procesreglement.

7. In het overzicht dat de Hoge Raad in de hierboven afgedrukte uitspraak geeft, springen nog enkele andere zaken in het oog. Zo wijst de Hoge Raad er in overweging 3.7.c op dat artikel IV lid 3 Procesreglement ook betrekking heeft op cassatieberoepen tegen beschikkingen. Dat is gelet op artikel I lid 1 Procesreglement geen verrassing. Opvallender is dat de Hoge Raad aangeeft – in dezelfde overweging – dat artikel IV lid 3 Procesreglement (met inbegrip van de uitwerking daarvan in de rechtspraak) van overeenkomstige toepassing is op cassatieberoepen die worden ingesteld door het openbaar ministerie en de benadeelde partij. Inhoudelijk kan daarmee worden ingestemd; ik zie in elk geval geen reden om ten aanzien van deze procesdeelnemers een ander regime te hanteren. De vraag rijst evenwel of de tekst van artikel IV lid 3 Procesreglement (en ook van andere onderdelen van dat reglement) thans geen aanpassing behoeft. Die tekst laat immers nog wel ruimte om onder ‘raadsman’ ook de advocaat te begrijpen die voor een ander dan de verdachte optreedt, maar het openbaar ministerie wordt in artikel IV Procesreglement niet genoemd. Nu artikel IV lid 3 Procesreglement een tamelijk prominente rol speelt in de rechtspraak van de Hoge Raad, komt het mij wenselijk voor dat de tekst van dit reglement een adequate weergave vormt van de belangrijkste eisen die in die rechtspraak zijn en worden ontwikkeld. Dat noopt tot periodiek onderhoud van het Procesreglement (en waar nodig ook tot differentiatie, in relatie tot het openbaar ministerie zou dan in artikel IV lid 3 Procesreglement naar het eerste – en niet het tweede – lid van artikel 437 Sv dienen te worden verwezen). Daar komt bij dat hiervoor, onder 4, is gebleken dat uit de rechtspraak niet duidelijk naar voren komt waar – in de ogen van de Hoge Raad – nu precies de grens ligt van de verantwoordelijkheid van de raadsman ter zake van de volledigheid van de processtukken zoals die zich bij de Hoge Raad aanwezig zijn. Naar mijn mening mag van de raadsman alleen worden verwacht dat hij in actie komt indien hij zich er ook daadwerkelijk van bewust is – of zonder meer bewust moet zijn geweest – dat een relevant processtuk ontbreekt. Alleen dan is sprake van een raadsman ‘die bevindt dat de processtukken niet volledig zijn’, waar artikel IV lid 3 Procesreglement naar de letter op ziet. Zou de Hoge Raad toch méér van de raadsman verlangen, dan zou de Hoge Raad er goed aan doen – teneinde twijfel hieromtrent te voorkomen – dat expliciet in het Procesreglement tot uitdrukking te brengen.